

โรคเต้านมอักเสบกับฝูงวัวนม

MASTITIS IN DAIRY HERD

อุทัย พิสนท์

โรคเต้านมอักเสบเป็นโรคที่สำคัญโรคหนึ่ง ซึ่งเจ้าของฟาร์มโคนมมักจะพบปัญหาโรคนี้ในฝูงวัวของตนอยู่เสมอ ในต่างประเทศซึ่งทำกิจการด้านฟาร์มโคนมได้รับความเสียหายทางเศรษฐกิจจากโรคนี้เป็นอย่างมาก เช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา การสูญเสียเนื่องจากโรคนี้มีมูลค่าถึง ๒๕,๕๐๔,๐๐๐ ดอลลาร์ และในอังกฤษมีมูลค่าประมาณ ๒๐,๐๐๐.๐๐๐ บอนด์ และจากรายงานการทดลองทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย พบว่าประมาณ ๕๐-๖๐% ของเต้านมทั้งหมดเป็นโรคเต้านมอักเสบ ผู้เขียนได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับโรคนี้และได้เห็นความสำคัญของโรคนี้ที่มีบทบาทต่อกิจการด้านโคนมทั้งในปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตซึ่งจะมีการเลี้ยงโคนมแพร่หลายยิ่งขึ้น จึงได้นำเรื่องมาเล่าให้ผู้สนใจในด้านการเลี้ยงโคนม เพื่อจะได้มีโอกาสปฏิบัติป้องกัน ทดสอบ ตลอดจนประโยชน์ทุกอย่างเพื่อรู้จักกับโรคนี้ดียิ่งขึ้น

โรคเต้านมอักเสบเป็นโรคที่ติดต่อแบบสัมผัสกัน เกิดจากเชื้อจุลินทรีย์มากมายหลายชนิด ส่วนมากพวกแบคทีเรีย เช่น streptococci และ staphylococci โดยที่โรคนี้เกิดขึ้นกับเต้านมหรือต่อมน้ำนม เนื่องจากการดูตามของจุลินทรีย์เหล่านี้ภายในเต้านม ลักษณะของนมที่เป็นโรคบางที่ไม่สามารถสังเกตเห็นด้วยตาเปล่า แต่ถ้าเป็นโรคชนิดรุนแรง นมที่ปรากฏออกมาแล้วนั้นจะมีก้อนหรือเกิดคณมติดออกมาอาจมีลักษณะเป็นเม็ดเหลือง สีน้ำตาล เมื่อชิมดูจะมีรสเปรี้ยว โรคเต้านมอักเสบก่อความเสียหายทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุทำให้หมดเวลาการให้นมของแม่วัวตัวนั้น อาจทำให้เนื้อเยื่อของเต้านมเสียหาย เมื่อเต้านมเป็นโรคลักษณะร้ายแรง (acute) และเรื้อรัง (Chronic) หากไม่ได้รับการรักษาและปฏิบัติดีพอแล้วเต้านมตัวนั้นอาจไม่สามารถทำการรีดนมอีกต่อไปได้ และดูถูกไปยิ่งเข้าอื่น ๆ และวัวตัวอื่น ๆ โดยติดต่อกับมือของผู้รีดนม อุปกรณ์ในการรีดนม บริเวณพื้นคอก ฯลฯ

ลักษณะอาการของโรคแบ่งเป็น

๑. ชนิดไม่ร้ายแรง (sub-clinical mastitis) มีลักษณะที่จะไม่แสดงอาการใด ๆ ให้ทราบได้จากถ่ายเต้านมหรือมปล่อยออกมา ต่อเมื่อทำการทดสอบนมจึงจะทราบได้ การตรวจนมพวกนี้ในห้องทดลองจะพบว่า pH สูงขึ้นมี chloride มาก และมีจำนวน leucocyte ในนมสูงกว่าปกติ อาการนี้จะพบมากที่สุดใฝูงวัวนม ถ้าหากละเลยไม่ได้เอาใจใส่ ไม่ทำการรักษาจะทำให้ติดต่อไปยังตัวอื่น ๆ และอาจเป็นขั้นรุนแรง acute ถ้าหากได้รับการเอาใจใส่ปฏิบัติรักษาก็จะทุเลาลงและหายไปในที่สุด

๒. ชนิดร้ายแรง (clinical or acute mastitis) พวกนี้จะแสดงอาการอักเสบอย่างรุนแรง เต้านมมีลักษณะบวมแดงร้อน เมื่อวัดอุณหภูมิของร่างกายจะมีไข้สูงขึ้น นมที่คัดออกมามีลักษณะเป็นตะกอนทั้งเต้า มีลักษณะที่เหลือง บางทีคล้ายหนอง การบวมของเต้านมจะขยายใหญ่ คล้ายตัววัวจะแสดงอาการเจ็บมาก มีลักษณะแข็งเป็นไต และอาจมีอาการอุดตันในเต้านม

๓. ชนิดเรื้อรัง (chronic mastitis) เป็นอาการเรื้อรังสืบเนื่องมาจากอาการทั้งสองอย่างชนิดนี้ เนื่องจากไม่รักษาหรือรักษาไม่หาย เต้านมขยายใหญ่ เนื้อเยื่อภายในถูกทำลาย มีหนองเกิดขึ้น และเกิดการอุดตันภายในเต้านม

การปรากฏโรค (Occurance)

การปรากฏโรคนั้นจะมากน้อยเพียงใดขึ้นกับลักษณะของฟาร์มแต่ละแห่ง การจัดการการให้อาหารพันธุ์วัว สุขภาพของวัว ลักษณะของคอก โรงเรือน การสุขาภิบาล ลักษณะของคอก โรงเรือน การสุขาภิบาล ลักษณะดินฟ้าอากาศ แต่ละแห่ง เชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค ฯลฯ แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกอย่างก็คือฟาร์มโคนมทุกแห่งจะปรากฏโรคเต้านมอักเสบในฝูง ซึ่งส่วนมากเป็นแบบ sub-clinical mastitis เช่นฝูงวัวนมแห่งหนึ่งในเมืองไทยเป็นโรค ๕๕.๒% ของวัวทั้งหมด ในต่างประเทศก็เช่นกัน Narayanan รายงานจากการทดลองว่ามี ๔๕.๕% ของวัวทั้งหมด ๓๕% ของเต้านมทั้งหมด ส่วนของ Jaartsveld รายงานว่ามี ๕๐-๖๐% เป็นโรคเต้านมอักเสบ บางแห่งก็ปรากฏน้อย เช่นรายงานของ Rako Oklkesa & Jakevac มีเพียง ๑๔.๓% ที่เป็นโรคเต้านมอักเสบ

ปรากฏว่าวัวที่เป็นโรคเต้านมอักเสบ เมื่อทำการรักษาหรือได้รับการเอาใจใส่อย่างสิ้นหนายแล้ว ก็มีโอกาที่จะเป็นโรคได้อีกในภายหลัง (reocurrence & reinfection) เช่น

จากการทดลองของผู้เขียนพบว่าใน ๓ เดือน ๓ เดือน และ ๕ เดือนจะมี reoccurrence ๓๓.๗ %
 ๕๖.๒ % และ ๖๐% ตามลำดับ จากการทดลองของ Eieland พบว่า reinfection % ในวัว
 ๔๓.๘ ผุง ๒๖.๓ % ในวัว ๓๕.๘ ผุง ^{๕๕} ^{๕๕} ^{๕๕} ทงนและทงนขนอยู่กับลักษณะตั้งแวดด้อม การจัดการ
 และประสิทธิภาพของเวชภัณฑ์ที่ใช้อย่างระมัดระวัง

เชื้อที่ทำให้เกิดโรค (causative organism)

จุลินทรีย์หลายชนิดอาจก่อให้เกิดโรคเต้านมอักเสบได้ ส่วนมากเป็นพวกเชื้อแบคทีเรียซึ่งที่สำคัญ ๆ ทำให้เกิดโรคนั้นถึง ๘๕% เกิดจากสเตรปโตคอคคัส อกาแลคเตีย (Streptococcus agalactiae) สเตรปโตคอคคัส สตาไฟโลคอคคัส สเตรปโตคอคคัส ดิสกาลาคเตีย (Streptococcus dysgalactiae) สเตรปโตคอคคัส ยูเบอร์ิส (S. uberis) พอกโคคิฟอรัม แบคทีเรีย และพอกโครินแบคทีเรียไฟโอเจเนนส์ (Corynebacterium pyogenes) เชื้ออื่น ๆ ก็อาจทำให้เกิดโรคเต้านมอักเสบได้ เช่น ซูโดโมนาส แอรูจิโรซ่า (Pseudomonas seruginosa) ทาสเจอร์เรลลาเซปติกา (Pasteurella septica) แอกติโนมัยซิส นีโครฟอรัส (Actinomycis necrophorus) ซาโมเนลลา เอนเทอริติดีส (Samonella enteritidis) คลอสตริเดียม เพอเฟรนจินส์ (Clostidium perfrengenes) พวกรวม (mold) และพวกยีสต์ (yeast) เป็นต้น

เชื้อที่พบมากคือ สเตรปโตคอคคัส อกาแลคเตีย S. agalactiae สามารถกำจัดได้ง่าย เพราะเชื้อมีจำนวนมากที่อยู่ในบริเวณเต้านมซึ่งมีความต้านทานน้อย หรือไว (sensitive) ต่อพวกเพนิซิลลิน เชื้ออื่น ๆ นั้นอยู่โดยทั่วไปมากกว่าอยู่ในบริเวณเต้านม จึงเป็นปัญหาสำหรับการรักษา เพราะแม้จะทำการรักษาให้หายและบริเวณเต้านมปราศจากเชื้อแล้วก็ตาม เชื้อจากบริเวณอื่น ๆ ก็ยังสามารถทำให้เกิดโรคอีกได้ภายหลัง

การตรวจสอบโรคเต้านมอักเสบ

การตรวจสอบโรคเต้านมอักเสบที่นิยมใช้กัน

การตรวจแบบคาตีฟอรัเนีย California Mastitis Test หรือ CMT ซึ่งอาจใช้แบบดัดแปลง (modified CMT) โดยใช้

nNaH 0.9 %

Detgeert 2.3 %

Brom cresol purple or methylene blue Chloride 0.01-0.03 %

น้ำกลั่นจนครบ 100 %

(ยังมีต่อ)